

Koltansaamen nesessiiviverbeistä

Tuomas Koukkari
Kandidaatintutkielma
Suomalais-ugrilainen kielentutkimus
Helsingin yliopisto
Marraskuu 2012

Sisällys

Lyhenteet	2
1. Johdanto	3
1.1. Tutkimuksesta ja sen taustasta	3
1.2. Nesessiiviverbit ja modaalisuus	4
2. Aineisto ja metodit	6
3. Tulokset ja analyysi.....	8
3.1. Nesessiiviverbien esiintyminen aineistossa	8
3.2. Nesessiiviverbien syntaktiset ominaisuudet.....	10
3.2.1. Ölggâd	10
3.2.2. Fe’rttjed	11
3.2.3. Jouddad	12
3.2.4. Taarbšed	12
3.2.4. Vuäžžad	13
3.3. Nesessiiviverbien semantiikkaa	14
3.3.1. Episteeminen modaalisuus	14
3.3.2. Deonttinen modaalisuus	14
3.3.3. Dynaaminen modaalisuus	16
4. Lopuksi.....	17
Lähteet:.....	19
Liite 1: Aineisto	

Lyhenteet

Aineistolähteet:

SP	<i>Siõm puä33ooumsaž</i> (S. Moshnikoff & M. Moshnikoff 2000).
SD	<i>Sää'mmnijdd Dāmnn</i> (S. Moshnikoff & M. Moshnikoff 2004).
TDĶ	<i>Tu'rrvuei'vv da ķīđđtu'lvv</i> (Borg 1997 [1982])
TVM	<i>Tu'rrvuei'vv vuä'mm mie'ccest</i> (Borg 1997 [1983])
UP	<i>U'cc priinsâž</i> (de Saint-Exupéry 1999 [1943])
SÄ	<i>Sää'mķiõll, ä'rbbķiõll</i> (Koponen, J. Moshnikoff & S. Moshnikoff 2010)

Muut lyhenteet:

1	ensimmäinen persoona
2	toinen persoona
3	kolmas persoona
AKK	akkusatiivi
GEN	genetiivi
ILL	illatiivi
KOMP	komparatiivi
KOND	konditionaali
KONNEG	konnegatiivi
LOK	lokatiivi
NEG	kielto, negaatio
NOM	nominatiivi
P	partikkeli
PART	partitiivi
PL	monikko, pluraali
PP	partisiiipin perfekti
PRET	preteriti, mennyt aika
SG	yksikkö, singulaari

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksesta ja sen taustasta

Vaikka suomalais-ugrilaisten kielten välttämättömyyttä ja tarpeellisuutta ilmaisevia eli nesessiivisiä rakenteita on tutkittu useampaan otteeseen (ks. esim. Koskinen 1993), keskittyy tutkimus paljolti sgr. kantakieleen palautetun nesessiiviverbin **kelke-*vastineisiin ja niiden muodostamiin rakenteisiin nykykielissä. Lisäksi erityisesti saamelaiskielten osalta tutkimus painottuu pohjoissaameen, jonka modaalisia ilmauksia on perusteellisimmin käsitellyt Arja Koskinen väitöskirjassaan *Toiminnan välttämättömyys ja mahdollisuus – pohjoissaamen modaalisten ilmausten semantiikkaa ja syntaksia* (Koskinen 1998). Merkittävin kaikki saamelaiskielet käsittävä esitys puolestaan lienee **kelke-*verbin vastineita käsittelevä Mikko Korhosen artikkeli *Zum syntaktischen Gebrauch des lappischen Verbs gâl’gât ‘sollen, müssen’* (Korhonen 1962).

Tämän työn tarkoituksena on tarkastella koltansaamen keskeisimpiä nesessiiviverbejä. Keskityn pääasiassa nykyaikaiseen koltansaamen kirjakieleen; murteiden edustukseen (lukuun ottamatta kirjakielen perustana toimivaa Suonikylän murretta) ei ole tässä yhteydessä mahdollista perehtyä. Käsittelen ensin verbien syntaktisia ominaisuuksia (3.2.) ja esitän sen jälkeen huomioita niiden modaalisista merkityksistä (3.3.).

Suomalais-ugrilaisten kielten nesessiivirakenteiden erityispiirteisiin kuuluu suuressa osassa kielikuntaa yksipersonaisuus, eli se, että verbi on yksikön kolmannen persoonan muodossa riippumatta lauseen agentin eli toiminnan suorittajan (joka useimmissa lausetyypeissä toimisi lauseen subjektina) luvusta ja persoonasta (Koskinen 1993: 55). Agenttia ilmaistaan tällöin adverbialilla, jonka sijana toimii tyypillisesti datiivi tai vastaava tulosija (mt. 66-67); itämerensuomalaisissa kielissä tosin yleensä genetiivi. Saamelaiskielissä tämän rakenteen on kuitenkin enimmäkseen korvannut tyyppi, jossa agentti toimii subjektina ja verbi kongruoi sen kanssa luvussa ja persoonassa, eli toimii monipersonaisesti (Koskinen 1993: 69). Kuitenkin nimenomaan koltansaamessa esiintyy myös yksipersonaisesti käytettyjä nesessiiviverbejä, keskeisimpänä verbi *fe’rttjed* ‘pitää’, ‘täytyä’, jonka yhteydessä tämä tyyppi on uudessa *Koltansaamen koulukieliopissa* (Moshnikoff et al. 2009: 129-130) määritelty kirjakielen normin mukaiseksi. Agentin sijana on tällöin lokatiivi; suomalais-ugrilaisille kielille tyypillisempi tulosijalla järjestyvä yksipersonainen tyyppi esiintyy Korhosen (1962:

240) mukaan kaikista saamelaiskielistä vain koltansaamen Nuortijärven murteessa (ainakin *kelke-verbin vastineilla; muistettakoon, että muita verbejä Korhosen artikkeli ei lainkaan käsittele). Lokatiivilla järjestyvää lausetyyppeä sen sijaan esiintyy koltansaamen lisäksi myös ainakin pohjoissaamen itämurteissa (Koskinen 1998: 47). Mielenkiintoista on kuitenkin se, että Koskinen mainitsee tämän tyypin esiintyvän *kelke-verbin vastineen *galgat* yhteydessä; koltansaamen *fe'rttjed*-verbiä vastaavan verbin *fertet* kohdalla vastaavaa mainintaa ei ole.

Lisäksi eräänlainen yksipersonaisten lauseiden alatyyppe, ns. *geneerinen nollalause*, esiintyy kaikissa saamelaiskielissä (Korhonen 1962: 240; Koskinen 1998: 12). Tässä lausetyypissä agenttia ei ole lainkaan mainittu, ja verbi on yksikön kolmannen persoonan muodossa. Geneerisessä nollalauseessa voi periaatteessa olla mikä tahansa verbi, mutta Koskisen (1998: 12) mukaan tyyppi on erityisen yleinen modaaliverbien yhteydessä.

Agentin mukaan taipuvan ja yksipersonaisen tyypin lisäksi Korhonen (1962: s. 238-239) esittelee myös inarin- ja koltansaamessa esiintyvän lausetyypin, jossa lauseen toiminnan kohde eli patientti toimii lauseen subjektina (ja on siten subjektin sijassa eli nominatiivissa) ja jossa nesessiiviverbi kongruoi luvussa ja persoonassa tämän kanssa.

1.2. Nesessiiviverbit ja modaalisuus

Tutkittaessa nesessiiviverbejä on luonnollisesti ensin määriteltävä, mitkä kaikki verbit ylipäätään tulkitaan kyseiseen kategoriaan kuuluviksi. Korhonen ja Vilkuna (2005) määrittelevät nesessiiviverbin seuraavasti:

“Nesessiiviverbi eli nesessiivinen modaaliverbi kuten *täytyy* ja *pitää* ilmaisee velvollisuutta tai pakkoa (*Sinun pitäisi auttaa muita, Meidän täytyy oppia sietämään epävarmuutta*) sekä osoittaa todennäköisyyden arvioimista tai päättelyä (*Sen täytyy olla mun mutsi. Kukaan muu ei soita tähän aikaan*).”

Määritelmä on sinänsä hyödyllinen, mutta se on sellaisenaan sovellettavissa vain suomen kieleen. Ongelmana on se, että käsitteelle *modaaliverbi* ei ole yleispätevää määritelmää, vaan määritelmät on tehtävä kielikohtaisin perustein (Palmer 1986: 33-39). Koltansaamen kohdalla olen pitänyt ehtoina sitä, että verbi 1) vaikuttaa nimenomaan lauseen modaalisuuteen (ks. alla) ja 2) toimii selvästi apuverbinä eikä itsenäisenä

(leksikaalisena) verbinä, ts. lauseessa täytyy olla sen lisäksi myös toinen (yleensä infinitiivimuotoinen) verbi, joka kantaa varsinaisen leksikaalisen merkityksen.

Asiaa mutkistaa vielä sekin, että *modaalisuus* itsessään on varsin vaikeasti määriteltävä käsite (Palmer 1986: 14-23). Pohjimmiltaan modaalisuudessa on kuitenkin tyypillisesti kyse niistä kielipillisistä keinoista, joilla merkitään lauseen kuvaaman toiminnan mahdollisuuden tai välttämättömyyden astetta (Lyons 1977: 841-849). Usein modaalisuuteen liittyy myös puhujan subjektiivisen asenteen ilmaiseminen lauseen kuvaamaa toimintaa kohtaan, mutta tämä ei ole modaalisuuden määritelmälle välttämätöntä (Palmer 1986: 16-17, 102). Nesessiiviverbit voidaan näin ollen määritellä nimenomaan niiksi modaaliverbeiksi, jotka ilmaisevat toiminnan välttämättömyyttä.

Modaalisuus jaetaan lisäksi episteemiseen, deonttiseen ja dynaamiseen modaalisuuteen. Näistä episteeminen ilmaisee puhujan varmuutta lauseen kuvaaman toiminnan todennäköisyydestä tai esitetyn väitteen todenperäisyydestä; kyseeseen voivat kielestä riippuen tulla keinot ilmaista esimerkiksi tietoa, johtopäätöstä, aistihavaintoa tai kuulopuhetta (Palmer 1986: 51). Episteemisesti käytetyllä nesessiiviverbillä ilmaistaan täten, että puhuja on varma lauseen kuvaaman toiminnan tapahtumisesta. Yllä siteeratussa nesessiiviverbin määritelmässä kohta “*sen täytyy olla sun mutsi*” on esimerkki episteemisesti käytetystä nesessiiviverbistä.

Deonttisella ja dynaamisella modaalisuudella puolestaan ilmaistaan sitä, että toimintaan kohdistuu jokin mahdollistava tai pakottava tekijä. Näistä ensin mainittu käsittää puhujan tai jonkun muun tahdosta aiheutuvat luvan, velvollisuuden ja tahdon itsensä ilmaukset (Lyons 1977: 826); jälkimmäinen taas liittyy agentin kykyyn tai olosuhteista johtuvaan pakkoon tehdä jotakin (Koskinen 1993: 56-57). Nesessiiviverbien yhteydessä kyseeseen tulevat nimenomaan (deonttinen) velvollisuus tai (dynaaminen) muista ulkoisista syistä aiheutuva pakko. Yllä siteeratussa nesessiiviverbin määritelmässä “*sinun pitäisi auttaa muita*” lienee tulkittavissa esimerkiksi lähinnä deonttisesti käytetystä nesessiiviverbistä (jolla tässä tapauksessa ilmaistaan moraalista velvollisuutta), “*meidän täytyy oppia sietämään epävarmuutta*” taas dynaamisesti käytetystä (koska kyse todennäköisimmin on puhtaasti ulkoisesta pakosta).

Toisaalta erityisesti jälkimmäisen esimerkkilauseen kohdalla kyseeseen voisi myös tulla tulkinta, jossa joku pakottaa “meidät” sietämään epävarmuutta, jolloin kyseessä olisikin

nesessiiviverbin deonttinen käyttö. Rajat modaalisuuden eri tyyppien välillä eivät useimmissa kielissä olekaan erityisen tarkkoja tai ehdottomia, vaan usein hyvinkin tulkinnanvaraisia ja kontekstista riippuvaisia, ja samalla modaaliverbillä (tai muulla modaalisuuden ilmaisukeinolla) voidaan usein ilmaista tilanteesta riippuen minkä tahansa tyyppistä modaalisuutta (Laitinen 1988: 57). Toisaalta on huomattava, että esimerkiksi yllä mainitussa esimerkissä *“sen täytyy olla sun mutsi”* verbin *täytyy* korvaaminen esimerkiksi verbillä *pitää* aiheuttaisi todennäköisesti tulkinnan muuttumisen episteemisestä joko deonttiseksi tai dynaamiseksi. Suomenkin kielessä on siis tilanteita, joissa eri modaaliverbit ovat selkeästi sidoksissa modaalisuuden eri tyyppisiin.

Nesessiiviverbien kohdalla on huomioitava vielä se, että niiden kieltoon liittyy useissa kielissä tiettyjä erityispiirteitä (Palmer 1986: 57-61). Ensinnäkin kielteisessä muodossa oleva nesessiiviverbi voi ilmaista joko *välttämätöntä* (ehdotonta) kieltoa tai *välttämättömyyden* itsensä kieltoa: esim. *“sinun ei pidä auttaa muita”* (ehdoton kielto) vs. *“sinun ei tarvitse auttaa muita”* (välttämättömyyden kielto). Tähän liittyen nesessiiviverbiä kielletessä joudutaan usein käyttämään kokonaan eri verbiä riippuen siitä, kumman tyyppistä kieltoa tarkoitetaan; edellisistä esimerkeistä molemmat ovat mahdollisia kielteisiä vastineita myönteiselle lauseelle *“sinun pitää auttaa muita”*. Joissakin tapauksissa kokonaan toisen verbin käyttäminen voi olla jopa ainoa mahdollisuus. Esimerkiksi lauseet tyyppiä *“sen ei täydy olla sun mutsi”* ovat vähintäänkin epätavallisia suomessa, ja todennäköisempi kielteinen lause vastaavassa tilanteessa lienee *“se ei voi olla sun mutsi”*.

Huomattavaa on myös, että monesti nesessiiviverbien kieltoina käytetyt verbit ovat myönteisissä muodoissaan mahdollisuuteen eivätkä välttämättömyyteen viittaavia (Palmer 1986: 57-61.); suomessa esim. *saada* ja edellisessä esimerkkilauseessa mainittu *voida*.

2. Aineisto ja metodit

Tutkimusaineisto on kerätty etsimällä nesessiiviverbin sisältäviä lauseita joukosta koltansaamenkielisiä tekstejä. Tarkoituksenani on ollut tutkia etupäässä nykyaikaista kieltä, mikä on otettu huomioon aineistolähteiden valinnassa. Toisaalta olen pyrkinyt myös keräämään materiaalia mahdollisimman erilaisista lähteistä, joten tekstit

vaihtelevatkin lastenkirjallisuudesta lakitekstiin (jossain määrin tosin ensin mainituun painottuen johtuen sen helpommasta saatavuudesta). Lähteet myös sisältävät sekä koltaksi kirjoitettua että muista kielistä koltaksi käännettä materiaalia.

Keskeisimmät aineistolähteet ovat seuraavat (lihavoituna lyhenteet joilla lähteisiin on viitattu myöhemmin tässä työssä):

- **SP** = *Siõm puäz3ooumsaž* (S. Moshnikoff & M. Moshnikoff 2000).
- **SD** = *Sää'mmnijdd Dåmn* (S. Moshnikoff & M. Moshnikoff 2004).
- **TDĶ** = *Tu'rrvuei'vv da ķiddtu'lvv* (Borg 1997 [1982])
- **TVM** = *Tu'rrvuei'vv vuä'mm mie'ccest* (Borg 1997 [1983])
- **UP** = *U'cc priinsâž* (de Saint-Exupéry 1999 [1943])
- **SÄ** = *Sää'mkiöll, ä'rbbkiöll* (Koponen, J. Moshnikoff & S. Moshnikoff 2010)

Näistä SP ja SD ovat ala-asteen koltansaamen opetukseen tarkoitettuja lukukirjoja, TDĶ ja TVM ruotsista koltansaameksi käännettä lastenkirjallisuutta ja UP ranskasta koltansaameksi käännettä lastenkirja. SÄ puolestaan koostuu näytteistä puhuttua koltansaamea sekä nauhoitteina että kirjakielelle litteroituna¹.

SP, SD, TDĶ ja TVM on käyty kokonaan läpi (joskin kyse on varsin lyhyistä teoksista). UP:stä on poimittu varsin huomattava määrä lauseita, mutta täysin systemaattisesti alusta loppuun sitä ei ole tutkittu. SÄ:stä puolestaan on käsitelty uudemmat (eli Elias ja Jouni Moshnikoffin) haastattelut.

Lisäksi yksittäisiä lauseita on poimittu internetistä haetusta saamelaiskäräjien saamelaisesta kulttuurimäärärahausta myönnettävien kulttuuriavustusten teknisistä ohjeista (*Saa'mi kulttuurmie'rrtie'ğğest miõ'tti kulttuurveä'ķķvuõđi teknlaž vuä'ppõõž*; viitattu myöhemmin tässä työssä lyhenteellä **SKTV**), sekä joukosta muita internet-lähteitä (viitattu lyhenteillä **I1-I10**; ks. tarkemmin lähdeluettelo).

Koska koltansaamen nesessiiviverbeistä ei ole juurikaan aikaisempaa tutkimusta tehty, ei ollut aivan itsestään selvää, mitä verbejä aineistosta tulisi etsiä. Päätin keskittyä

¹Litteraatit sisältävät jonkin verran puhekielisyyksiä, mutta tällä ei ole tämän tutkimuksen kannalta käytännön merkitystä.

ensisijaisesti **kelke*-verbin vastineeseen *ōlggâd* sekä toiseen Koltansaamen koulukieliopissa erikseen mainittuun nesessiiviverbiin *fe'rttjed* (Moshnikoff et al. 129-131). Valintaa tukee myös se, että sanakirjat (Sammallahti & Moshnikoff 1988 ja 1991) antavat näille yksiselitteisiksi merkitysvaisteiksi suomen verbit *pitää* ja *täytyä*, jotka mainitaan Isossa suomen kieliopissa keskeisiksi nesessiiviverbeiksi (ISK, § 1562); huolimatta nesessiiviverbin määritelmän kielikohtaisuudesta (ks. kohta 1.2.) katsoin perustelluksi olettaa, että sanakirjojen antaessa yksiselitteisen merkitysvastineen suomen nesessiiviverbille tämä toimisi ainakin jossain määrin keskeisenä nesessiiviverbinä myös koltassa. Otin tarkasteluun myös kahden muun suomen kielen keskeisen nesessiiviverbin *joutua* ja *tarvita* (mp.) vastineet *jouddad*² ja *taarbšed*. Kielteisistä lauseista pyrin poimimaan lisäksi esiintymiä verbistä *vuäžžad* 'saada'. Huomattakoon myös, että näistä viidestä verbistä neljän (*ōlggâd*, *fe'rttjed*, *taarbšed* ja *vuäžžad*) vastineet toimivat vähintään suhteellisen keskeisinä nesessiiviverbeinä myös pohjoissaamassa (vastaavasti *galgat*, *fertet*, *dárbbašit* ja *oažžut*) (Koskinen 1998).

Mikäli aineistosta olisi löytynyt huomattava määrä esiintymiä muista selkeästi nesessiiviseksi määriteltävistä verbeistä, olisin toki ollut valmis ottamaan myös ne tarkasteluun. Tälle ei kuitenkaan lopulta ollut tarvetta (ks. tarkemmin kohta 3.1.).

3. Tulokset ja analyysi

3.1. Nesessiiviverbien esiintyminen aineistossa

Onnistuin keräämään aineistolähteistäni yhteensä 119 nesessiiviverbin sisältävää lausetta; nämä on koottu liitteeksi 1. Verbien esiintymien määrät on esitetty taulukossa 1 (kustakin verbistä annettu erikseen myönteisten ja kielteisten esiintymien määrä sekä esiintymien määrä yhteensä):

²Itse asiassa molemmat sanakirjat antavat verbin perusmuodoksi *jouddâd*, mutta se taipuu aineistolähteissäni järjestelmällisesti a-vartaloisen verbin tavoin, jolloin odotuksenmukainen infinitiivi olisi *jouddad*; näin ollen olen päätenyt myös viittaamaan verbiin näistä jälkimmäisellä.

Taulukko 1: Nesessiiviverbien määrä aineistossa

Verbi	Myönt.	Kielt.	Yht.
<i>ōlggâd</i>	66	7	73
<i>fe'rttjed</i>	26	0	26
<i>jouddad</i>	4	0	4
<i>taarbšed</i>	0	9	9
<i>vuäžžad</i>	0	7	7
Kaikki yhteensä:	96	23	119

Silmiin pistää erityisesti *ōlggâd*-verbin hallitsevuus; se käsittää yksinään selvästi yli puolet kaikista ja yli kaksi kolmasosaa myönteisistä nesessiiviverbien esiintymistä aineistossa. Erityisesti koltan- ja suomenkielistä lakitekstiä vertailllessani sainkin sen käsityksen, että koltansaame suosii nimenomaan *ōlggâd*-verbiä sielläkin, missä suomessa on käytetty täysin muita nesessiivirakenteita kuin sanakirjan antamaa merkitysvastinetta *pitää* (esim. *tulee olla, on tehtävä*). Aiheeseen perehtyminen tarkemmin ei kuitenkaan mahtunut tämän tutkimuksen piiriin.

Toinen huomionarvoinen seikka on verbien *fe'rttjed* ja *taarbšed* jakautuminen myönteisiin ja kielteisiin lauseisiin: *fe'rttjed* esiintyy aineistossa vain myönteisissä lauseissa, ja *taarbšed* puolestaan toimii modaaliverbinä vain kielteisissä (jälkimmäisestä on kylläkin aineistossa esiintymiä myös myönteisissä lauseissa, mutta niissä se toimii aina leksikaalisena verbinä, eikä näin ollen kuulu tämän tutkimuksen piiriin; ks. kohta 1.2.). Tilanne näyttäisi siis muistuttavan pohjoissaamea, jossa verbi *dárbbašit* käytännössä korvaa verbin *fertet* kielteiset muodot (Koskinen 1998: 61). Tämän oletuksen vahvistaminen tosin vaatisi laajemman aineiston erityisesti verbin *taarbšed* suhteen.

Kuten kohdassa 2 on mainittu, ei aineistossa ainakaan merkittävässä määrin näyttäisi esiintyvän muita nesessiiviverbejä kuin tässä esiteltyt. Osittain tähän saattaa toki olla syynä aineiston pienuuskin. Toisaalta kuten yllä on mainittu, koltansaamen *ōlggâd*-verbi vaikuttaisi yksinään vastaavan useampaakin suomen nesessiiviverbiä ja -rakennetta. (Vertailun vuoksi mainittakoon, että myös pohjoissaamen *galgat* ja inarinsaamen vastine *koolgađ* ovat semanttisesti laaja-alaisempia kuin niiden sanakirjojen mukaiset merkitysvastineet suomessa; ks. Laitinen 1988 ja Koskinen 1993.) Muutamaaan kertaan aineistossa esiintyy kylläkin verbi *vuei'tted*, 'voida', jonka tulkitseminen

nesessiiviverbiksi varsinkin kielteisissä lauseissa olisi ollut mahdollista. Selkeitä tapauksia oli kuitenkin sen verran vähän, että päätin lopulta jättää *vuei'tted*-verbin kokonaan tarkastelun ulkopuolelle tässä työssä.

3.2. Nesessiiviverbien syntaktiset ominaisuudet

3.2.1. Ölggâd

Agentin sisältävissä lauseissa verbi *ölggâd* taipuu yleensä (yhteensä 31 kertaa koko aineistossa) tavallisen monipersonaisen verbin tavoin ja kongruoi subjektina olevan agentin kanssa (tosin verbin taipuessa persoonamuodoissa ei subjektiksi ymmärrettävää persoonapronominia aina lauseessa erikseen mainita):

- (1) *tätmaainâs âlgg lee'd ââ'n vaalmâš* (I7)
se tarina ölggâd.3SG olla nyt valmis
'Sen tarinan pitää olla nyt valmis.'
- (2) *ve'rğğnee'kk â'lğğ-e ââ'nned sää'mkiöl* (I10)
viranomainen.PL ölggâd-3PL käyttää saamenkieli.AKK
'Viranomaisten tulee käyttää saamenkieltä.'
- (3) *öölg-ak ämmsöddâd* (UP, s. 37)
ölggâd-2SG haukotella
'Sinun pitää haukotella.'
- (4) *muör-id öölg-im vue'lğğed kaggâd* (SÄ, s. 83)
puu-AKK.PL ölggâd-PRET.1PL lähteä nostaa
'Meidän piti lähteä puita nostamaan.'

Kuusi kertaa verbi esiintyy kuitenkin myös yksipersonaisena siten, että agenttia on merkitty lokatiivisijaisella adverbialilla. Tämä on mielenkiintoista sikäli, että Korhonen (1962) ei mainitse tätä tyyppiä lainkaan, ja uudempi Koltansaamen koulukielioppikin vain verbin *fe'rttjed* yhteydessä (Moshnikoff et al. 2009: 129-130) (ks. kuitenkin pohjoissaamen murteita koskeva huomautus kohdassa 1.1.).

- (5) *mu'st öölg-č-i tu'tkķeed jânnamtiōđ* (UP, s. 10)
1SG.LOK ölggâd-KOND-3SG tutkia maantieto.AKK
'Minun pitäisi tutkia maantietoa.'

Lisäksi verbi esiintyy huomattavan usein geneerisissä nollalauseissa:

- (6) *nelljlonellj čâhčča ju'n öölg-i vue'lğğed meädda* (SÄ, s. 57)
44 syksyllä jo ölggâd-PRET.3SG lähteä pois
'Syksyllä -44 piti jo lähteä pois.'

Kaikissa yllämainituissa tyypeissä lauseen patientti (jos sellainen on) toimii objektina ja on akkusatiivissa (esimerkkilauseet 2, 4 ja 5). Kuitenkin lisäksi yhteensä kymmenen kertaa esiintyy tyyppi, jossa sen sijaan patientti toimii nominatiivimuotoisena subjektina ja laukaisee myös subjektikongruenssin. Esim:

- (7) *tōk* *â'lgg-e* *mă'hssed* (SÄ, s. 56)
 ne.NOM *ōlggâd*-3PL maksaa
 'Ne täytyy maksaa.'

3.2.2. Fe'rttjed

Toisin kuin *ōlggâd*, nesessiiviverbi *fe'rttjed* esiintyy aineistossa useammin yksi- kuin monipersoonaisena. Agentin sisältävistä tapauksista monipersoonainen taivutus esiintyy kuitenkin lähes puoleessa (yhdeksässä kaikkiaan 19:stä); agentti toimii tällöin subjektina ja laukaisee verbin persoonakongruenssin kuten *ōlggâd*-verbin tapauksessakin:

- (8) *åå'n mon fe'rttj-am* *mōōnnâd* *ōō'lj-i* *årra* (TVM, s. 20)
 nyt 1SG fe'rttjed-1SG mennä poika-GEN.PL luokse
 'Nyt minun täytyy mennä poikien luokse.'
- (9) *oummu fe'rttje* *šëä'stted* *Vuem* (TVM, s. 23)
 ihminen.PL fe'rtted-3PL säästää Vanha.AKK
 'Ihmisten täytyy säästää Vanha [metsä].'

Lopuissa kymmenessä agentin sisältävässä lauseessa agenttia on merkitty jälleen lokatiivisijaisella adverbialilla (vrt. *ōlggâd*-verbin yksipersoonainen käyttö yllä).

- (10) *mu'st fe'rttai* *kaunnâd na'zvaan-id* (UP, s. 69)
 1SG.LOK fe'rttjed.3SG löytää ystävä-AKK.PL
 'Minun täytyy löytää ystäviä.'

Huomioitava on, että jälkimmäisen tyyppin lauseista kahta lukuun ottamatta kaikki ovat peräisin UP:stä, ts. muissa lähteissä monipersoonainen taivutus on itse asiassa yleisempi. Toisaalta niistäkin vain SÄ ja TVM sisältävät verbistä useamman kuin yhden esiintymän, eli käytännössä tässä käytetty aineisto on riittämätön sen päättelemiseen, onko kumpikaan tyypeistä kielessä todellisuudessa toista merkittävästi hallitsevampi (ja jos, niin kumpi).

Lisäksi *fe'rttjed* esiintyy (jälleen samaan tapaan kuin *ōlggâd*) myös lauseissa, joihin ei sisälly agenttia lainkaan. Näistä kaikki ovat geneerisiä nollalauseita (eli verbiä on käytetty yksipersoonaisesti); tapauksia, joissa verbi kongruoisi patientin kanssa, ei aineistoon sisälly.

- (11) *Te'l fe'rttai jie'lled keeu'ha-b jie'llem* (SÄ, s. 96)
 silloin fe'rttjed.3SG elää köyhä-KOMP elämä.AKK
 'Silloin täytyy elää köyhempää elämää.'

3.2.3. Jouddad

Aineiston vähiten käytetty nesessiiviverbi on *jouddad*; se esiintyy vain SÄ:ssä ja siinäkin yhteensä vain neljästi. Verbi on kaikissa tapauksissa monipersoonainen ja kongruoi subjektina toimivan agentin kanssa:

- (12) *tä'st mâḡḡa tij teâḡast kêalka-id joouda-id raajjâd* (SÄ, s. 70)
 tästä jälkeen te tietysti kelkka-AKK.PL jouddad-2PL tehdä
 'Tämän jälkeen te tietysti jouduitte tekemään kelkkoja.'
- (13) *joudd-um jōskkâd tōn puāzḡhâmm* (SÄ, s. 93)
 jouddad-PRET.1SG lopettaa se.AKK porotyö.AKK
 'Jouduin lopettamaan sen porotyön.'

3.2.4. Taarbšed

Nesessiiviverbi *taarbšed* esiintyy aineistossa useimmiten ilman agenttia, geneerisissä nollalauseissa.

- (14) *ij taarbâž muōtt-i vue'lnn kuäivvâd* (SP, s. 15)
 NEG.3SG taarbšed.KONNEG lumi-GEN.PL alta kaivaa
 'Ei tarvitse kaivaa lumen alta.'
- (15) *Ij -han kêassa taarbâž nu'tt jiānnai dōōt lee'd.* (SÄ, s. 87)
 NEG.3SG P kesällä taarbšed.KONNEG niin paljon P olla
 'Eihän kesällä tarvitsekaan niin paljon [vuodevaatteita] olla.'

Ylipäättään agentin sisältäviä lauseita on koko aineistossa vain kaksi (tai mahdollisesti kolme, ks. alla). Näistäkin toisessa *taarbšed* toimii yksipersoonaisena; agentti on jälleen lokatiivisijaisena adverbina. Toisessa sen sijaan agentti on subjektina, ja *taarbšed* taipuu monipersoonaisesti.

- (16) *ij mu'st tōn diōtt taarbâž jālsted tän*
 NEG.3SG 1SG.LOK se.GEN takia taarbšed.KONNEG asua tämä.GEN
tāā'sn â'lnn (UP, s. 40)
 tähti.GEN päällä
 'Ei minun sen takia tarvitse asua tämän tähden³ päällä.'

³ Asiatyhteydestä päätellen tarkoitettu merkitys lienee pikemminkin 'planeetan' tai 'asteroidin', mutta näitä merkityksiä eivät sanakirjat tunne.

- (17) *ton jiōk taarbâš vaajted baaykâ-st puk-id*
 2SG NEG.2SG taarbšed.KONNEG vaihtaa pankki-LOK kaikki-AKK.PL
tuu maa'rk-id eurrâ-n (I9)
 2SG.GEN markka-AKK.PL euro-ESS
 'Sinun ei tarvitse vaihtaa pankissa kaikkia markkojasi euroiksi.'

Mahdollinen kolmas agentin sisältävä lause on hieman epäselvä; verbi voidaan tulkita joko yksipersonaiseksi tai aiemmin mainittuun agenttiin viittaavaksi:

- (18) *Ooumaž lij peälšt-um nu'tt että ij taarbš-am*
 ihminen olla.3SG puolustaa-PP niin että NEG.3SG taarbšed-PP
mie'cce-st jälsted (SÄ, s. 88)
 metsä-LOK asua
 'Ihminen on puolustanut niin, ettei (hänen) tarvinnut asua metsässä.'

Lisäksi on yksi tapaus, jossa *taarbšed* kongruoi subjektina toimivan patientin kanssa; agenttia ei lauseessa ole:

- (19) *tōk jiâ taarbâž mä'hssed (SÄ, s. 56)*
 ne.NOM NEG.3PL taarbšed.KONNEG maksaa
 'Niitä ei tarvitse maksaa.'

3.2.4. Vuäžžad

Nesessiiviverbi *vuäžžad* taipuu monipersonaisesti kaikissa agentin sisältävissä lauseissa. Näitä tosin on aineistossa liian vähän, jotta voisi varmuudella sanoa, päteekö tämä myös yleisemmin koko kielen tasolla. Agentti on subjektina ja laukaisee persoonakongruenssin:

- (20) *jiōk vuäžž vue'lgged (UP, s. 41)*
 NEG.2SG vuäžžad.KONNEG lähteä
 'Et saa lähteä.'
- (21) *Vuäžžai ij vuäžž u'vdded veä'kkvuõñ le'be vuä'zz*
 saaja NEG.3SG vuäžžad.KONNEG antaa avustus.AKK tai osa.AKK
tō'st nuu'bb oummu (SKTV, 8§)
 se.LOK toinen ihminen.ILL
 'Saaja ei saa luovuttaa avustusta tai osaa siitä toiselle ihmiselle.'

Mikäli agenttia ei ole, verbi taipuu yksipersonaisesti; tapauksia, joissa se kongruoisi patientin kanssa, ei aineistoon sisälly.

- (22) *mâḡḡa ķiō'ldd-e, että ij vuäžž kōskkraai*
 myöhemmin kieltää-3PL että NEG.3SG vuäžžad.KONNEG keskiraja.AKK
raajjâd (SÄ, s. 75)
 rakentaa
 'Myöhemmin kielsivät, että ei saa rakentaa keskiraja[-aita]a.'

3.3. Nesessiiviverbien semantiikkaa

3.3.1. Episteeminen modaalisuus

Aineistoon ei sisälly juurikaan selkeästi episteemiseksi mielletäviä nesessiiviverbejä. Yhtenä mahdollisena esimerkkinä voidaan mainita seuraava tapaus, jossa kontekstin perusteella ei pysty varmuudella sanomaan, onko kyseessä episteeminen päättely vai dynaamista pakkoa koskeva toteamus:

- (23) *tōt leä-i ōlggâ-m tōt šâ'ldd vä'ldded meädda* (SÄ, s. 58)
 se olla-PRET.3SG ōlggâd-PP se lattia ottaa pois
 'Se lattia oli täytynyt ottaa pois.'

Mahdollinen syy episteemisesti käytettyjen nesessiiviverbien vähyyteen aineistossa on, paitsi aineiston pienuus, myös se, että koltansaamassa episteemistä modaalisuutta voidaan ilmaista esimerkiksi erilaisilla vahvistavilla partikkeleilla. Näiden tarkempi tarkastelu ei kuitenkaan kuulu tämän tutkimuksen piiriin.

3.3.2. Deonttinen modaalisuus

Myönteisissä lauseissa deonttista nesessiivisyyttä ilmaistaan pääasiassa verbilla *ōlggâd*. Kaikki sen muodostamat syntaktiset rakenteet ovat edustettuina:

- (24) *mâi'd mon ōlggâ-am tuejjeed* (UP, s. 69)
 mitä 1SG ōlggâd-1SG tehdä
 'Mitä minun pitää tehdä?'
- (25) *mu'st leä-i ōlggâ-m suudâd heä'rvrää'zz tōn*
 1SG.LOK olla-PRET.3SG ōlggâd-PP tuomita kukka-AKK se.GEN
tueja-i ij-ga saa'n-i mie'ldd (UP, s. 33)
 teko-GEN.PL eikä sana-GEN.PL mukaan
 'Minun piti tuomita kukka sen tekojen eikä sanojen mukaan.'
- (26) *såbbr-in ålgg jä'rjsted taa'rb-i mie'ldd*
 kokous-LOK.PL ōlggâd.3SG järjestää tarve-GEN.PL mukaan
tu'lkkōōzz (I10)
 tulkkaus.AKK
 'Kokouksissa pitää järjestää tarpeen mukaan tulkkaus.'

Siinä missä ensimmäisen ja kolmannen persoonan muodot (kuten esimerkeissä yllä) ilmaisevat lähinnä velvoitetta, toisen persoonan muodoilla voidaan ilmaista myös käskyä tai jopa lievempää kehotusta:

- (27) *ōlgg-ak ämmsōddâd* (UP, s. 37)
 ōlggâd-2SG haukotella
 'Sinun pitää haukotella.'

- (28) *õõlg-ak lee'd vaarčõ'ssi* (I4)
 õlggâd-2SG olla varovainen
 'Sinun pitää olla varovainen!'

Myös osa verbien *fe'rttjed* ja *jouddad* esiintymistä on tulkittavissa mahdollisesti deonttisiksi. Näiden kohdalla kuitenkin poikkeuksetta myös dynaaminen tulkinta on mahdollinen.

- (29) *sij fe'rttj-e mie'cc-id šeä'stted* (TVM, s. 24)
 3PL fe'rtted-3PL metsä-AKK.PL säästää
 'Häidän täytyy säästää metsät.'

- (30) *tä'st mâḥḥa tij teâḏast ķēâlka-id joouda-id raajjâd* (SÄ, s. 70)
 tämä.LOK jälkeen 2PL tietysti kelkka-AKK.PL jouddad-2PL tehdä
 'Tämän jälkeen te tietysti jouduitte tekemään kelkkoja.'

Kielteisissä lauseissa verbin valinta riippuu kiellon asteesta. Ehdotonta kieltoa merkitään selkeimmin verbillä *vuäžžad*:

- (31) *jiök vuäžž vue'lgğed* (UP, s. 41)
 NEG.2SG vuäžžad.KONNEG lähteä
 'Et saa lähteä.'

- (32) *Ča'pp ij vuäžž pue'tted pikalõ'ss-e* (SP, s. 5)
 Musti NEG.3SG vuäžžad.KONNEG tulla erotus-ILL
 'Musti ei saa tulla erotukseen.'

Myös verbiä *õlggâd* käytetään ehdottoman kiellon merkinä toisessa persoonassa:

- (33) *jiök õõlg ni koozz vue'lgğed* (SÄ, s. 90)
 NEG.2SG õlggâd.KONNEG ei minnekään lähteä
 'Älä lähde minnekään.'

Muissa persoonissa ja erityisesti yksipersonaisesti käytettynä *õlggâd* kuitenkin vaikuttaisi ilmaisevan jossain määrin lievempää kieltoa tai kehotusta olla tekemättä jotakin. Toisaalta aineisto on jälleen kerran liian pieni, jotta voisi päätellä, onko kyseessä yleisestikin koltansaameen pätevä sääntö (tosin vrt. suomen kieleen, jossa niin ikään *pitää*-verbin kielteiset muodot usein ovat tulkittavissa jossain määrin lievemmiä kuin esim. *saada*-verbi vastaavissa yhteyksissä).

- (34) *sij ool ij õõlg suttâd* (UP, s. 20)
 3PL päälle NEG.3SG õlggâd.KONNEG suuttua
 'Heille ei pidä suuttua.'

Välttämättömyyden kieltoa ilmaistaessa ainoa aineistossa esiintyvä vaihtoehto on verbi *taarbšed*. Sen esiintymistä suurin osa on selkeästi dynaamisia, mutta ainakin yhdessä tapauksessa myös deonttinen tulkinta on mahdollinen:

- (35) *tōk jiâ taarbâž mä'hssed* (SÄ, s. 56)
 ne NEG.3PL taarbšed.KONNEG maksaa
 'Niitä ei tarvitse maksaa.'

3.3.3. Dynaaminen modaalisuus

Myös dynaamista modaalisuutta voidaan koltassa ilmaista verbillä *ōlggâd*; tässä suhteessa koltta mahdollisesti jossain määrin poikkeaa esimerkiksi pohjoissaamesta, jossa moinen käyttö on harvinaista (Koskinen 1993: 63; 1998: 41). Huomattavaa on, että kaikissa verbin yksiselitteisesti dynaamisiksi tulkittavissa esiintymissä sitä on käytetty yksipersonaisesti (joskin myös monipersonaisissa tapauksissa on muutama, joiden kohdalla deonttisen tulkinnan lisäksi myös dynaaminen on mahdollinen). Esim:

- (36) *oolla-id ālgg vuōššân kartteed* (SD, s. 12)
 villa-AKK.PL ōlggâd.3SG ensin kartata
 'Villat pitää ensin kartata.'

Selkeämmin dynaamista modaalisuutta ilmaisee verbi *fe'rttjed*, jonka esiintymistä suurin osa on yksiselitteisesti dynaamisia (vrt. jälleen pohjoissaamen verbiin *fertet*; Koskinen 1993: 63).

- (37) *mu'st fe'rttai vue'lğğed* (UP, s. 41)
 1SG.LOK fe'rttjed.3SG lähteä
 'Minun täytyy lähteä.'

- (38) *fe'rttai njoikkâd tääi kuei't foont-i kōōškâst* (I1)
 fe'rttjed.3SG hyppiä nämä.GEN kaksi.GEN kirjasin-GEN.PL välillä
 'Täytyy hyppiä näiden kahden kirjasimen välillä.'

Kuten kohdassa 3.3.2. on mainittu, loputkin *fe'rttjed*-verbin esiintymistä on mahdollista tulkita dynaamisiksi. Sama pätee myös verbiin *jouddad*, vaikkakin siitä on ylipäättään esiintymiä liian vähän, jotta sen semantiikasta voisi sanoa mitään varmaa.

Kielteisissä rakenteissa mahdollisesti dynaamiseksi tulkittavia ehdottoman kiellon ilmauksia on aineistossa kaksi, joskin kummatkin näistä voitaisiin tulkita myös deonttisiksi:

- (39) *ij vuäžž nu'tt jiännai kã'dded puõcc-id* (SÄ, s. 96)
 NEG.3SG vuäžžad.KONNEG niin paljon tappaa poro-AKK.PL
 'Ei saa/voi tappaa niin paljon poroja.'
- (40) *ij vuäžž lee'd ko pâi muä'dd čiâssâ-d õõut* (I3)
 NEG.3SG vuäžžad.KONNEG olla kuin vain pari tunti-PART yksin
 'Ei saa olla kuin pari tuntia yksin.'

Välttämättömyyden kieltä ilmaistaan verbillä *taarbšed*, joka on suurimmassa osassa esiintymistään yksiselitteisesti dynaaminen.

- (41) *ij mu'st tõn diõtt taarbâž jälsted tän*
 NEG.3SG 1SG.LOK se.GEN takia taarbšed.KONNEG asua tämä.GEN
tää'sn â'lnn (UP, s. 40)
 tähti.GEN päällä
 'Ei minun sen takia tarvitse asua tämän tähden päällä.'
- (42) *ij taarbâž muõtt-i vue'lnn kuäivväd* (SP, s. 15)
 NEG.3SG taarbšed.KONNEG lumi-GEN.PL alta kaivaa
 'Ei tarvitse kaivaa lumen alta.'

4. Lopuksi

Tutkimusaineiston pienuudesta johtuen kovin perinpohjaista analyysiä koltansaamen nesessiiviverbijärjestelmästä ei ole tässä yhteydessä mahdollista tehdä. Alustavana johtopäätöksenä voitaneen kuitenkin esittää, että koltansaame ei nesessiiviverbijärjestelmältään vaikuttaisi erityisen merkittävästi poikkeavan pohjoissaamesta. Keskeisimmät nesessiiviverbit ovat näiden kielten kesken toistensa historiallisia vastineita, ja niiden semanttiset ja syntaktiset ominaisuudet muistuttavat edelleen toisiaan varsin suuresti. Kenties merkittävimpänä erona voidaan mainita yksipersonaisen taivutuksen selvästi yleisempi esiintyminen koltansaamessa. Mielenkiintoinen oli myös se havainto, että – toisin kuin Koltansaamen koulukieliopissa (Moshnikoff et al. 2009: 129-131) on esitetty – yksipersonaista taivutusta esiintyy myös ainakin verbeillä *õlggâd* ja *taarbšed*, ja toisaalta taas myös verbillä *fe'rttjed* esiintyy monipersonaistakin taivutusta. (Huomattakoon kuitenkin, ettei kyseinen teos pyrikään olemaan deskriptiivinen kuvaus kielestä, vaan kirjakielen vakiinnuttamiseen tähtäävä normatiivinen kielioppi – ja suurin osa käyttämästäni aineistosta on peräisin ajalta ennen sen julkaisua. Nähtäväksi jää, muuttuuko yksi- ja monipersonaisen taivutuksen käyttö koltan kirjakielessä tulevaisuudessa siinä annetun normin myötä, ja jos, niin millä tavoin.)

Semanttisesti selkeästi laaja-alaisin koltansaamen nesessiiviverbeistä on *ōlggâd*, jolla voidaan ilmaista niin deonttista, dynaamista kuin ilmeisesti episteemistäkin nesessiivisyyttä; viimeksi mainitun ilmaiseminen nesessiiviverbillä tosin vaikuttaa ylipäättään olevan koltansaamessa varsin harvinaista. Huomattakoon, että pohjoissaamen vastine *galgat* on dynaamisessa merkityksessä harvinainen; tämän aineiston perusteella on kuitenkin vaikea sanoa, onko käytössä kielten välillä tässä suhteessa merkittävää eroa. Joka tapauksessa *ōlggâd* on kuitenkin ilmeisesti merkitykseltään useammin deonttinen kuin dynaaminen myös koltassa. Voimakkaammin dynaamisia verbejä ovat *fe'rttjed* ja mahdollisesti *jouddad*.

Kielteisissä lauseissa välttämättömyyden kieltoa ilmaistaan verbillä *taarbšed*, välttämätöntä kieltoa taas deonttisesti verbeillä *ōlggâd* ja *vuäžžad*. Näistä jälkimmäinen voi ilmeisesti olla merkitykseltään myös dynaaminen, mutta dynaamisesta ehdottomasta kiellosta ei ole aineistossa yksiselitteisiä esimerkkejä.

Kuten on moneen kertaan todettu, aineiston pienuudesta johtuen tässä vaiheessa monia kysymyksiä jää vielä auki. Lisää samantapaista tutkimusta olisikin syytä tehdä käyttäen enemmän aikaa ja laajempaa aineistoa. Erityisesti lisää tutkimusta kaipaavia kysymyksiä ovat esimerkiksi episteemisen sekä kielteisen dynaamisen nesessiivisyyden ilmaisu koltansaamessa, sekä verbin *vuei'tted* ja mahdollisten muiden verbien nesessiivinen käyttö. Myös nesessiiviverbien omaan modustaivutukseen olisi syytä perehtyä; nytkin käyttämässäni aineistossa on muutamia esimerkkejä *ōlggâd*-verbin konditionaalimuodoista, mutta niiden vähyyden vuoksi en ryhtynyt niiden semantiikkaan tässä yhteydessä perehtymään.

Lähteet:

- I1 = Sää'mkiöllsa Interne'tt-siör | Kolttautisia | Saa'mi Nue'tt. – <http://oddaz.saaminuett.fi/2010/06/28/saa%C2%B4m%C7%A9iollsainterne%C2%B4tt-speal/> 11.12.2010.
- I2 = Yhteispalaveri Sevettijärvellä | Kolttautisia | Saa'mi Nue'tt. – <http://oddaz.saaminuett.fi/2010/03/30/yhteispalaveri-sevettijarvella/> 11.12.2010.
- I3 = Seurujärvi vuäžžai cisttmedaal | Kolttautisia | Saa'mi Nue'tt. – <http://oddaz.saaminuett.fi/2010/05/05/eeva-seurujarvi-vua%C7%AF%C7%AFai-cisttmedaal/> 12.12.2010.
- I4 = Jááutjōz « Nu'tt-i lij! – <http://blog.saaminuett.fi/2010/03/15/jaautjoz/> 11.12.2010.
- I5 = Hää'sķ tue'jjeed « Nu'tt-i lij! - <http://blog.saaminuett.fi/category/haasktuejjeed/> 12.12.2010.
- I6 = Recalling Ancestral Voices. Repatriation of Sámi Cultural Heritage – database. – http://www.samicollection.org/desc_suomi.htm 11.12.2010.
- I7 = Maire - <http://www.peda.net/veraja/ivalo/lukio/koltansaame/Ikurssi> 11.12.2010.
- I8 = Kaldoaivin erämaa-alueen sekä Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. – <http://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/c81.pdf> 11.12.2010.
- I9 = Lää'ddjânnam serdd eurru. - http://ec.europa.eu/avservices/avs/files/euro/092-euro-fi/Euro_kolтта_sami.pdf 11.12.2010.
- I10 = Saamen kielilaki (Koltansaamenkielinen käännös). – <http://finlextest.prima.edita.fi/fi/laki/kokoelma/2003/20030171.pdf> 11.12.2010.
- ISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja-Riitta Heinonen ja Irja Alho: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004.
- KORHONEN, MIKKO 1962: Zum syntaktischen Gebrauch des lappischen Verbs gâl'gât 'sollen, müssen'. – *Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Paavo Ravila*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 125 s. 233-351. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- KORHONEN, RIITTA – VILKUNA, MARIA 2005: *Sananselityksiä. Ison suomenkieliopin termejä*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 1. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. –

<http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk1/> 12.12.2010.

- KOSKINEN, ARJA 1993: Suomalais-ugrilaisen nesessiiviverbin tiet: saamen *galgat* ja marin *küleş*. – Sirkka Saarinen, Jorma Luutonen & Eeva Herrala (toim.) *Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi*. Turun Yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 42 s. 55–73. Turku: TY.
- 1998: *Toiminnan välttämättömyys ja mahdollisuus – pohjoissaamen modaalisten ilmausten semantiikkaa ja syntaksia*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 231. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- LAITINEN, LEA 1988: Pitääkö vai saako – modaaliverbin kaksoissidos. – *Virittäjä* 92 s. 57–83.
- LYONS, JOHN 1977: *Semantics. Volume 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MOSHNIKOFF, SATU – MOSHNIKOFF, JOUNI – KOPONEN, EINO 2009: Koltansaamen koulukielioppi. Aanar: Sää'mte'gğ.
- PALMER, FRANK ROBERT 1986: *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SAMMALLAHTI, PEKKA – MOSHNIKOFF, JOUNI 1988: *U'cc sääm-lää'dd -sää'nnkeârjaž – Pieni koltansaame-suomi -sanakirja*. Ohcejohka: Jorgaleaddji Oy.
- 1991: *Suomi-koltansaame -sanakirja – Lää'dd-sää'm -sää'nnke'rjj*. Ohcejohka: Girjegiisá.
- SD = Satu Moshnikoff ja Minna Moshnikoff: *Sää'mnijdd Dåmn. Lookkamkerjj*. Inari: Saamelaiskäräjät 2004.
- SKTV = Saa'mi kulttuurmie'rrtie'gğest miö'tti kulttuurveä'kkvuõdi teknlaž vuä'ppõöz – http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=778&Itemid=99999999 12.12.2010.
- SP = Satu Moshnikoff ja Minna Moshnikoff: *Siõm puäzjooumsaž. Lookkamkerjj*. Inari: Saamelaiskäräjät 2000.
- SÄ = Eino Koponen, Jouni Moshnikoff ja Satu Moshnikoff: *Sää'mkiõll, ä'rbbkiõll – Koltansaame, perintökieli*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 14. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. – <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk14/> 6.12.2010.
- TDĶ = Inga Borg: *Tu'rrvuei'vv da kiđđtu'lvv*. Satu Moshnikoff (käänt.). Aanar: Sää'mte'gğ 1997. Alk. *Plupp och vårfloden*. Stockholm: Bokförlaget Opal 1982.
- TVM = Inga Borg: *Tu'rrvuei'vv vuä'mm mie'ccest*. Mariia Feodoroff (käänt.). Aanar:

Sää'mte'ġġ 1997. Alk. *Plupp i storskogen*. Stockholm: Bokförlåget Opal 1983.

UP = Antoine de Saint-Exupéry: *U'cc priinsâž*. Kati-Claudia Fofonoff (käänt.). Aanar:

Sää'mte'ġġ 1999. Alk. *Le Petit Prince*. New York: Reynal & Hitchcock, Inc. 1943.

Liite 1: Aineisto

Myönteiset nesessiiviverbit

1. Ölggâd

Agentti subjektina:

Tij ôlggve'ted tii'k kô'skķe pue'tted. (SÄ, s. 85)

Mu'st â'tte leäi teâđast dōōt, što mon še ôōlgam mättjed. (SÄ, s. 72)

da tuejjneävv-han â'lğģe lee'd? (SÄ, s. 70)

Ko ôhtt ooumaž lij ni tōt-han fe'rttai lee'd ko muōr â'lğģe lee'd (SÄ, s. 79)

Mon puäđam de pâi âlgg lee'd čäü'cc dōōt vaalmâš. (SÄ, s. 90)

muäna tōzz ôlggâp ķiōrggned dōōzze, että piâssâp poorrâd (SÄ, s. 107)

Dâmn âlgg pi'rğģeed jiōččines. (SD, s. 28)

Muu pie'ss âlgg pâi koškkâd (TDĶ, s. 6)

ôōlgak ämmsōddâd (UP, s. 37)

Tu'st fe'rttai ââ'n juä'ikķed tuejad. Ton ôōlgak mä'cced tuu jarplaan ârra. (UP, s. 82)

ôōlgak lee'd vaarčō'ssi (I4)

Tät maainâs âlgg lee'd ââ'n vaalmâš. (I7)

*plaan fe'rttai ta'rķķeed 10–15 ee'jj kōōskin le'be tääu'jben da tät ta'rķķumuš âlgg šōddâd
vuässâ'ttem plaan vuâđđjuurdin (I8)*

ton ôōlgak sagstōōllâd ää'sšest vie'ljteejain. (I9)

*Ođđee'jj-tä'lvvmannu ääi'jest kaaupi kää'snin âlgg ķiōtt'tōōllâd kuei't jee'resnallšem
tie'ğģid, tōn diōtt mä'hssmest ôōlgak lee'd sami tä'rķķ da mâtmešt ķiōrddlōs še. (I9)*

Ooccmōōžžâst â'lğģe lee'd ta'rbbeš teâđ (SKTV, 5§)

son âlgg tuâimted tuâjjčuäjtōōzz kulttuurlu'vddkodda (SKTV, 10§)

Jōnn kââ'ddķid ô'lğģe kuärrad. (SÄ, s. 46)

tōin le'jje mâtmin päärna, tok â'lğģe vuä'dstōōvvâd (SÄ, s. 47)

muōrid ôōlgim vue'lğģed kaggâd (SÄ, s. 83)

Mâi'd mon õõlgam tuejjeed? (UP, s. 69)

Veä'kõvuõđ vuäžžai âlgg ooccâd veä'kõvuõñ se'rddmõõžž puõ'tti ekka (SKTV, 9§)

vuäžžai âlgg maacced veä'kõvuõđ le'be tõi vuä'zz (SKTV, 11§)

Tõi pro'bleem õõlgak vôi se'lvvted! (I1)

Ve'rğğnee'kõ â'lğğe ââ'nned sää'mkõiõl (I10)

Ja teâđast mõiõnim, õõlgçi juõ'kõ sâjja kõiõrggned dõõzze, piirâs kõiõcâd. (SÄ, s. 49)

ââ'n son õõlgçi njuärsted puõccu (SP, s. 9)

jiõm vuei't tie'tted, kuä'ss mon õõlgčem valmmšted cãđđman (UP, s. 69)

Agentti lokatiivisijaisena adverbialina:

tõiđ ma'hssem dõõ'st, mii mu'st [õõlgi]. (SÄ, s. 88)

mu'st õõlgçi tu'tkõeed jãnnamtiõđ (UP, s. 10)

mu'st leäi õlggãm suudâd heä'rvrää'zz tõi tuejai ij-ga saa'ni mie'ldd (UP, s. 33)

Jiõm le'cçi õlggãm cõ'kõeed meâdda. Mu'st leäi õlggãm a'rvveed suu u'cc smuu'dai tuâkka lõõmmi trooccmõš. (UP, s. 34)

Ko mâka haa'lääk ooccâd Taarrâst / Ruõccâst / Lää'ddjãnnmest le'ddi tä'vvrid, âlgg tu'st mõiõnnâd taarkõiõlssa, ruõccõiõlssa da lää'ddõiõlssa teãttpäikka. (I6)

Jee'res ko 2 §:z 1 da 2 momenttist mie'rruum valdia ve'rğğnee'kõin da strooitlin âlgg 1 momenttist sarnnum i'lmmtõõzz, kuul'tõõzz, õlmsapiijmõõžž da teãđtõõzz di lomaak tiuddeemvuä'pstõõzzivui'm raajjâd da u'vdded säämas še (I10)

Geneeriset nollauseet⁴:

puõ'di saakk mâñña, että âlgg mõiõnnâd di mij mõiõnim (SÄ, s. 45)

Nelljlonellj cãhçça ju'n õõlgi vue'lğğed meâdda. (SÄ, s. 57)

Tât seidd ij toobd sää'mkõiõlssaž tee'mestiõđ, pâi âlgg lee'd lää'ddõiõl “aksenttimerkki”. (I1)

tõiđ õõlgi tuejjeed jiõcç (SD, s. 11)

Äkk teãtt, što puk tuâjaid âlgg altteed sami aalgast. (SD, s. 12)

Oollaid âlgg vuõššân kartteed (SD, s. 12)

mã'htt sna'lddi âlgg joorted (SD, s. 17)

⁴ Tãhdellä merkityissä lauseissa on viitattu aiemmin mainittuun agenttiin, mutta persoonamuoto ei täsmää.

äakkain lij hää'sk reâuggad, ko son nu'tt tärkka teätt, što mâi'd âlgg tuejjeed (SD, s. 18)

Täâzz âlgg tuejjeed taamm (TDĶ, s. 11)

baobaab âlgg ķeäskkad meüdda mäüddast tâ'lles (UP, s. 24)

Juâkksest âlgg raukkâd pâi tōn, što mōōnn son vuäitt u'vdded (UP, s. 39)

Ââ'n âlgg pâi vuäžžad reâuglaid tōid. (I2)

Jiōčč ōōlgi vižžâd čäâ'cc dnō. Tij kâl tie'ttveted mâid jee'res aaššid toben vuäžž/âlgg tue'jjeed X) (I5)

Oddee'jj-tä'lvvmannu ääi'jest kaaupi kää'snin âlgg ķiōtt'tōōllâd kuei't jee'resnallšem tie'gğid, tōn diōtt mä'hssmest ōōlgak lee'd sami tä'rķķ da mâtmešt ķiōrddlōs še. (I9)

sâbbrin âlgg jâ'rjsted taa'rbi mie'ldd tu'lķķōōzz (I10)

eurola'skķeemmašina le'be mu'tteemtaaul ōōlgči ha'ηķķeed (I9)

Tue'lää ko alttee ni jeä'ķķää mâ'ηjed, eman mâηηa što ij teänab ōōlg, kopččle tōn. (SÄ, s. 47)*

Ōōlgi-go vōl jiōčč tō'st veäraid raajjâd (SÄ, s. 47)*

Ânn'jōžäi'j ij vuäžž lee'd ko pâi muä'dd čiâssâd ōōut pōōrtâst, de ju'n âlgg ķiirted nuu'bb päikka. (I3)*

Nesessiiviverbi kongruoi patientin kanssa:

jos ton heäppšin viiggak, tōk â'lğge mä'hssed. (SÄ, s. 56)

De tōt leäi ōlggâm tōt šâ'ldd vä'ldded meüdda (SÄ, s. 58)

Läai'j âlgg vōl ķeärddeed (SD s. 19)

mä'htt peä'lğgreäi'ğğ âlgg tuejjeed (SD, s. 33)

tōk ōōlgče mij â'rnn piijjâd pâjilōōžži (UP, s. 22)

Veä'ķķvuōtt âlgg ââ'nned tōn ee'jj ääi'jest, ko tōt lij miōttum. (SKTV, 8§)

Jâ'ttlōs tie'ttimašinaōhttvuōtt ōōlgči vuäžžad si'jdde. (I2)

Teäggumuš tōn raajjâm vääras âlgg vuäžžad Sää'mlää'jj 13§:z mie'ldd. (I2)

Jōnn raajjâmprojektid ōōlgče altteet âalgpeällsaž teäggumuužž veäikka (I2)

Ve'rğğnee'ķķ i'lmmtōōzz, kuultōōzz da ōlmsapiijjmōōžž di jee'res teâđtumuužž oummid, seäimmanalla ko vuä'ppeskōōlb da narood ââ'nnemnalla ju'rddum lomaak tiuddeemvuä'pstōōzzivui'm â'lğge raajjâd da u'vdded sä'mmlai dommvuu'dest säämas še. (I10)

Epäselvät (geneerinen nolla vai kongruenssi aiemmin mainitun agentin kanssa?):

de õõlgçi ķiõrggned pō'rtte mōõnnâd (SÄ, s. 83)

No tōzz â'tte e'pet siidâst oummid õõlgi vuäžžad. (SÄ, s. 89)

Ja ooumaž-han te'l puõcci mie'ldd jie'li tōn, mä'htt pirr ee'jjest le'jje tōk koon ârra õõlgi mōõnnâd. (SÄ, s. 53)

2. Fe'rttjed

Agentti subjektina:

tōin le'jje måttmin päärna, tok â'lğge vuä'dstōõvvâd, ni tuâi dōõk fe'rttje looppted. (SÄ, s. 47)

Ko õhtt ooumaž lij ni tōt-han fe'rttai lee'd ko muõr â'lğge lee'd (SÄ, s. 79)

Tō'st-kin leäi ko tōt nu'bb vuõ'lji suukkâd, nu'bb fe'rttji vâ'zzed tiî'ķ. (SÄ, s. 72)

Åâ'n mon fe'rttjam mōõnnâd õõ'lji ârra peässa. (TVM, s. 20)

Sij fe'rtje šeä'stted pie'ķķ Vuä'mm Mie'ccest (TVM, s. 22)

Oummu fe'rttje šeä'stted Vuem (TVM, s. 23)

Mon kâ'l fe'rttjam maajjist tättad muä'dd ođđ muõ're kuättsan (TVM, s. 24)

Sij fe'rttje mie'ccid šeä'stted (TVM, s. 24)

u'cc priinsâž, koonn mon fe'rttjem ää'jted (UP, s. 30)

Agentti adverbialina:

su'st fe'rttai vie'ķķted jie'nn hâ't pãã'rd kopčmest (SD, s. 34)

tu'st fe'rttai u'vdded tōid suei'nid (SP, s. 15)

mu'st fe'rttai vall'jeed nu'bb ämmat (UP, s. 10)

päärnain fe'rttai ķirddâd vuorâsoummid (UP, s. 20)

mu'st fe'rttai kâ'l seännad måttmid lõstmäädäid (UP, s. 36)

mu'st fe'rttai vue'lğged (UP, s. 41)

mu'st fe'rttje'çi mâka hâiddâd suu (UP, s. 64)

mu'st fe'rttai kaunnâd na'zvaanid (UP, s. 69)

Tu'st fe'rttai ââ'n juä'tķķed tuejad. Ton õõlgak mä'cced tuu jarplaan ârra. (UP, s. 82)

tu'st fe'rttai ääjeed mä'hssemkääzz (I9)

Geneeriset nollalauseet:

Te'l fe'rttai jie'lled k̃eeu'hab jie'llem, ij vuãžž nu'tt jiânnai kã'dded puõccid. (SÄ, s. 96)

fe'rttai čiištâd puârast k̃ee'jjmie'ldd tää'sn (UP, s. 24)

leša ko tõt lij iilâsk̃, fe'rttai tøn k̃eâskkad meädda tâ'lles (UP, s. 22-23)

Näi't fe'rttai njoikkâd täi k̃uei't foonti k̃õõskâst. (II)

plaan fe'rttai ta'rkk̃eed 10–15 ee'jj k̃õõskin le'be tääu'jben da tät ta'rkk̃umuš âlgg šõddâd vuãssâ'ttem plaan vuãđđjuurdin (I8)

leša fe'rttai vue'rdded (UP, s. 26)*

ko mâka fe'rttai jãä'mmed (UP, s. 76)*

Jouddad

Agentti subjektina:

Di jouddu-ko sij tõið tue'jjeed (SÄ, s. 45)

No mä'htt mâñña tõi'st jooudaid vue'lğğed? (SÄ, s. 58)

No mä'htt mâñña, tä'st mâñña tij teâðast k̃eâlkaid jooudaid raajjâd (SÄ, s. 70)

jouddum jõskkâd tøn puãžžhãmm. (SÄ, s. 93)

Kielteiset nesessiiviverbit

1. Õlggâd

Agentti subjektina:

Ton jiõk tän tollsâð'jest jiõk õõlg ni koozz vue'lğğed (SÄ, s. 90)

Jiõm le'čči õlggâm čõ'kk̃eed meädda. Mu'st leäi õlggâm a'rvveed suu u'cc smuu'dai tuâkka lõõmmi trooccmõš. (UP, s. 34)

tij jeä'ped õõlg ââ'nned ääi'j nãkkma (UP, s. 59)

Agentti adverbialina:

mu'st i'le'jje õlggâm ku'vddled tøn (UP, s. 33)

Geneeriset nollalauseet:

ij õõlg stamlded si'jjid (TDK̃, s. 22)

sij ool ii õõlg suddâd (UP, s. 20)

Ij ni kuä'ss õõlg ku'vddled, što mai'd heä'rvrää'zz särnna. Tõid âlgg kīōččâd (UP, s. 3)

2. Taarbšed

Agentti subjektina:

Nääi't ton jiōk taarbâš vaajted baan̄kâst pukid tuu maa'r̄kid eurrân. (I9)

Geneeriset nollalauseet:

Mon-han jōnn tie'ğğid vuäžžum tōn reeisast ij-ga taarbšam gu čää'zz ke'tted da kue'l šee'lled. (SÄ, s.91)

Ij-han ķeässa taarbâž nu'tt jiānnai dōōt lee'd. (SÄ, s. 87)

Mâṇṇa dō'st i'lla taarbšam nākam reeisaid jāā'tted? (SÄ, s. 102)

ij taarbâž muōtti vue'lnn kuäivväd mǎ'htt jeäkkal (SP, s. 15)

Ij taarbâž njoikkâd foonti kōōškâst. (I1)

Agentti adverbialina:

Ij mu'st tōn diōtt taarbâž jālsted tän tǎä'sn â'lnn. (UP, s. 40)

Nesessiiviverbi kongruoi patientin kanssa:

Tōk jiâ taarbâž mǎ'hssed (SÄ, s. 56)

Epäselvät (yks.pers. vai kongruenssi aiemmin mainitun agentin kanssa?):

Ooumaž lij peälštum nu'tt että ij taarbšam mie'ccest jālsted. (SÄ, s. 88)

3. Vuäžžad

Agentti subjektina:

Ja õōuti nu'tt-aa jie vuäžžam lee'd māṇgg piârri (SÄ, s. 53)

Ča'pp ij vuäžž pue'tted pikalō'sse (SP, s. 5)

Jiōk vuäžž vue'lğged (UP, s. 41)

Vuäžžai ij vuäžž u'vdded veä'kkvuōñ le'be vuä'zz tō'st nuu'bb oummu (SKTV, 8§)

Geneeriset nollalauseet:

Te'l fe'rttai jie'lled ķeeu'hab jie'llem, ij vuäžž nu'tt jiānnai kǎ'dded puōccid. (96)

māṇṇa kīō'ldde, että ij vuäžž kōškkraai raajjâd. (SÄ, s. 75)

*Ânn 'jõžääi'j ij vuäžž lee'd ko pâi muä'dd čiâssâd õõt põõrtâst, de ju'n âlgg kiirted nuu'bb
päikka. (I3)*